

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)**1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?**

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)**2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?**

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)**3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?**

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Työhyvinvointia parannetaan naisenemmistöisillä aloilla työn mielekkyyden ja turvallisuuden, työssä jaksamisen sekä työvoiman riittävyyden takaamiseksi.

Mielenterveyden sairaudet ovat olleet vuonna 2021 naisten yleisin syy työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen. Alle 35-vuotiaiden selkeästi yleisin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen syynä oli

mielenterveyden sairaudet, 81%. NYTKIS katsoo, että lainsäädännön kehittämistarpeina olisi laajemminkin tarkasteltava myös ennaltaehkäisevää lainsäädäntöä, joka koskettaa työelämään liittyvää sääntelyä yleisemmällä tasolla.

NYTKIS esittää, että sosiaaliturvauudistuksen yhteydessä olisi syytä tarkastella työterveyshuolto- ja työturvallisuuslakia säätämällä psykososiaalisen kuormituksen ennaltaehkäisystä ja selvittävää mielenterveyden tukemista lakisääteisenä työterveyspalveluna.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

-

5.3 Komitea ehdottaa selvittäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluaikaa toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

NYTKIS kantaa opiskelijajärjestöjen tavoin huolta opiskelijoiden toimeentulosta, hyvinvoinnista ja jaksamisesta. Vuonna 2021 opintorahan saajista yli puolet olivat naisia ja opintolainan nostajista naisia oli Kelan tilastojen mukaan enemmistö.

NYTKIS katsoo, että naisten työurien pidentäminen ja mielenterveyssyistä nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen riskin pienentäminen vaatii laajaa tarkastelua ja selvitystä

juurisyistä ja luoda mahdollisuuksia elinikäiselle oppimiselle, hyvinvoinnille ja jaksamiselle kestävää ja kokonaisvaltaista pohjaa.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lapsiperheköyhyyttä ratkaistaan parantamalla esimerkiksi yhden vanhemman perheiden tai opiskelijaperheiden sosiaaliturvaa. KELAn tutkimusblogin mukaan vuonna 2021 köyhyysasteen nousu kohdistui erityisesti yhden aikuisen lapsiperheisiin (5,8 prosenttiyksikön nousu). Näistä kotitalouksista on hintojen nousun jälkeen 22 prosenttia köyhyysrajan alapuolella. Suurin osa yhden vanhemman perheistä on perheitä, joissa lasten pääasiallinen huoltaja on äiti.

NYTKIS katsoo, että lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulee arvioida sukupuolivaikutukset sekä pidättäytyä heikentämästä yhden vanhemman perheiden asemaa kuten yksinhuoltajakorotuksen poistaminen tai lapsilisän asettaminen veronalaiseksi.

NYTKIS pitää tärkeänä, että työryhmän kokoonpanossa huomioidaan mahdollisimman laaja-alainen osaaminen esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon osaamisesta.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

NYTKIS on todennut lausunnossaan koskien toimenpidesuunnitelmaa lainsäädännön ja toimintatapojen uudistamiseksi vuoroasuvien lasten tilanteesta, että aihetta käsiteltäessä on huomattava, että mahdollisuudet järjestää arki lapsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla on paremmin saavutettavissa korkeamman sosioekonomisen aseman perheissä. Lasten oikeutta kaikkiin vanhempiinsa sekä hoivavastuun ja -oikeuden tasaisempaa jakautumista eron jälkeen tulisivat vahvistaa erityisesti matalamman tulotason perheissä, joissa joku huoltajista on esimerkiksi toimeentulotuen ja asumistuen varassa.

Em. toimenpidesuunnitelmassa todetaan, että ”Tilanteessa, jossa molemmat vanhemmat ovat asumistuen tarpeessa, voi asumistukea koskeva nykyinen sääntely estää lapsen pidempiaikaiseen oleskeluun soveltuvan asunnon hankinnan. Ensisijainen asumistukilainsäädäntö voi siten käytännössä muodostaa esteen lasten vuoroasumiselle. Lapsen vuoroasumisesta aiheutuvat korkeammat asumismenot toiselle vanhemmalle voidaan kuitenkin ottaa huomioon viimesijaisessa toimeentulotuessa.”

NYTKIS katsoo, että perheiden elämäntilanteiden moninaisuuden lisäksi tulisi huomioida myös perheiden ja perhemallien moninaisuus. NYTKIS katsoo, että toimenpide-ehdotusta 16 edistettäessä on huomioitava lapsivaikutusten arvioinnin lisäksi myös sukupuolivaikutusten arviointi.

NYTKIS katsoo, että toimenpiteissä tulisi priorisoida vuoroasumisen esteiden purkamista ja sen selvittämistä. Ensisijaista vuoroasuvien lasten tilanteen parantamiseksi on, että se on yhtä lailla mahdollista kaikissa tuloluokissa eläville perheille. Sosiaaliturvaetuuksia tulee muuttaa niin, että ne huomioivat vuoroasuvien lasten perheiden todelliset tarpeet.

Lähtökohtaisesti taloudellisesti eriarvoiseen asemaan eri perheet asettavan rakenteen purkaminen on toimenpiteistä ensisijainen, mutta toiseksi tärkeintä on purkaa ja poistaa käytännön esteitä vuoroasumiselta. Käytännön esteet ovat moninaiset riippuen perheiden tilanteista, mutta yksi olennainen käytännön esteen poistaminen on vuoroasuvien lasten koulukyytien järjestäminen ja saatavuus.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

-

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)

9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Kuten välimietinnön sivulla 31 todetaan, kansainväliset ihmisoikeussopimukset velvoittavat Suomen valtiota ja takaavat samat ja yhtäläiset oikeudet kaikille ihmisille.

Suomi on saanut Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta 15.2.2023 antamassaan ratkaisussa vuonna 2018 tehtyyn kanteluun, huomautuksen siitä, että Suomessa sosiaaliturvan taso on edelleen liian alhainen. Tämä ei ole ensimmäinen huomautus, vaan Suomi on aiemmin saanut mm. YK:n TSS-komitealta huomautuksia sosiaaliturvan riittämättömyydestä.

NYTKIS katsoo, että sosiaaliturvauudistuksessa tulee ottaa ensisijaisesti huomioon Suomen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteet ja kehittää sosiaaliturvajärjestelmää siten, että se vastaa sopimusten velvoitteita ja ottaa huomioon Suomen sosiaaliturvaa koskevat huomautukset.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle

15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä aluvussa

6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Sosiaaliturvaa uudistettaessa, tarvitaan kattava tietoperustainen tilannekuva päätöksenteon pohjaksi. NYTKIS katsoo, että sosiaaliturvauudistuksen eri vaihtoehtojen vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon on arvioitava laajasti päätöksenteon tueksi. Tähän liittyy mm. yksilökohtaisuus vs. ruokakuntoehtaisuus -käsitteiden arviointia ja punnintaa kuinka sillä olisi vaikutuksia esimerkiksi naisten taloudelliseen asemaan.

Yksittäisten toimenpiteiden tai talousarvion kokonaisuuden tulonjakovaikutuksia on mahdollisuus arvioida sukupuolen mukaan, sillä menetelmiä tähän on talousarvion sukupuolivaikutusten arviointia käsittelevässä TEAS-hankkeessa kehitetty.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

NYTKIS haluaa huomauttaa, että Suomessa on tullut voimaan kaikkinaisen naisen syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus vuonna 1986 tämän lisäksi Pekingin julistuksessa ohjelmassa naisten oikeudet nähdään jakamattomana osana yleismaailmallisia ihmisoikeuksia.

Yleissopimus on luonteeltaan hyvin tavoitteellinen ja se velvoittaa sopimukseen liittyneitä valtioita naisten aseman määrätietoiseen parantamiseen eri elämänaaloilla. Yleissopimus toimii aikoinaan myös esikuvana Suomen tasa-arvolakia laadittaessa.

Riittävä sosiaaliturva on tasa-arvoisen yhteiskunnan peruspilareita ja nyt kun sosiaaliturvaa käsitellään ylivaalikautisessa parlamentaarisessa komiteatyöskentelyssä, on todella tärkeää luoda tarkkaa ja riittävää tilannekuvaa eri näkökulmista ja vastata kansainvälisten sopimusten velvoitteisiin ja Suomen kansainvälisiä sopimuksia valvovilta elimiltä saamiin suosituksiin.

Kun tarkastellaan sosiaaliturvaa, ovat naiset usein erittäin haavoittuvimmassa asemassa olevissa ryhmissä ja usein asemassa, jossa saavat useaa erilaista sosiaaliturvaetuutta. Valmistelussa ja päätöksenteossa on keskeistä tunnistaa sukupuolistuneet vaikutukset köyhyyteen ja eriarvoisuuteen – sukupuolivaikutusten arviointi ja riittävät resurssit sukupuolistuneiden ilmiöiden mittaamiseen. On huomioitava, ettei ole vain yhdenlaisia naisia – köyhyyttä ja eriarvoisuutta käsiteltäessä on

huomioitava risteävät erot kuten esimerkiksi vammaisten naisten tai maahanmuuttajanaisten näkökulmasta.

Sosiaaliturvakomitean työskentelyssä on lähtötilannetta arvioivissa raporteissa sekä välimietinnössä nostettu sukupuolinäkökulmaa vain kovin vähän esille ja olemme huolissamme siitä, miten sosiaaliturvauudistuksessa kyetään luomaan tilannekuvaa, joka kattaa ihmisoikeusnäkökulman ja tarjoaa päättäjille tietoa erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten tilanteesta, jotka ovat kaikkein riippuvaisimpia sosiaaliturvasta ja yhteiskunnan turvaverkoista.

Konkreettisia keinoja huomioida naisten oikeudet ja sukupuolten tasa-arvo:

- Kattava tietoperustainen tilannekuva päätöksenteon pohjaksi.
- NYTKIS pitää tärkeänä, että kun komitea asetetaan alkaneella eduskuntakaudella uudelleen, arvioidaan myös tasa-arvotyötä tekevien järjestöjen / tahojen mukanaolo komitean työssä.
- Yksittäisten toimenpiteiden tai talousarvion kokonaisuuden tulonjakovaikutuksia on mahdollisuus arvioida sukupuolen mukaan, sillä menetelmiä tähän on talousarvion sukupuolivaikutusten arviointia käsittelevässä TEAS-hankkeessa kehitetty.
- Tärkeää on myös luoda mittareita, joilla pystytään seuraamaan myös sosiaaliturvan keskeisiä vaikutuksia eri sukupuoliin. Tähän yksi konkreettinen keino on lisätä sukupuolivaikutukset osaksi perusturvan riittävyden arviointia (laki kansaneläkeindeksistä 4a§)

Kakkola Silla
Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry